

Mehanizam za nezavisno izvještavanje

Izvještaj o rezultatima:
Crna Gora 2022–2024.

Open
Government
Partnership

Independent
Reporting
Mechanism

Sadržaj

Sažeti pregled	2
Odjeljak I. Ključna zapažanja	4
Odjeljak II. Rani rezultati	6
Odjeljak III. Učešće i zajedničko kreiranje	8
Odjeljak IV. Metodologija	12
Prilog I. Podaci o obavezama	14

Sažeti pregled

Treći akcioni plan Crne Gore obuhvatio je ambiciozne obaveze u vezi sa učešćem javnosti u kreiranju javnih politika, pristupom informacijama o radu Vlade i transparentnošću projekata EU. Međutim, slab politički angažman, loša međuinstitucionalna saradnja i ograničeno uključivanje civilnog društva negativno su uticali na sprovođenje akcionog plana. Za potrebe budućih akcionih planova moglo bi da bude korisno da se nadzor od strane Vlade pojača, kao i da se civilno društvo u većoj mjeri uključi, naročito tokom sprovođenja.

Sprovođenje

Treći akcioni plan Crne Gore sadržao je 20 obaveza koje su se odnosile na učešće građana, otvorene podatke, slobodan pristup informacijama, fiskalnu transparentnost i borbu protiv korupcije. Brojne obaveze podržavale su proces pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji i bile su usklađene sa strateškim dokumentima kao što su Strategija reforme javne uprave 2022–2026, Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026 i Strategija digitalne transformacije 2022–2026. Sedam obaveza bilo je usmjereno na jedinice lokalne samouprave (JLS).¹ Ovakva struktura dovela je do određenog preklapanja, jer su slične ili identične inicijative bile planirane na oba nivoa, što je moglo fragmentisati napore na sprovođenju zbog nedovoljne koordinacije.²

Uprkos određenom početnom napretku u pojedinim oblastima, većina obaveza nije bila započeta ili je djelimično ispunjena. Obaveze koje se odnose na učešće građana u velikoj mjeri nijesu ispunjene, uključujući unapređenje portala za e-učešće (Obaveza 1). Slično tome, Obaveza 5, koja se odnosi na transparentnost korišćenja sredstava EU, ostvarena je u ograničenom obimu.

Obaveza 7 rezultirala je odlukom Vlade da objavljuje kompletan dnevni red svojih sjednica — izuzev povjerljivih tačaka — zajedno sa ostalim radnim materijalima sa sastanaka. Obaveza 3 obuhvatala je napore za podizanje svijesti poslovnih javnosti o uključivanju u kreiranje javnih politika (Obaveza 3), kao i promociju platforme za e-peticije Skupštine (Obaveza 3). Pored toga, realizacijom Obaveze 9 unaprijeđena je pristupačnost sajta Skupštine za osobe sa invaliditetom.³

Na prvi pogled

STEPEN REALIZACIJE

2/20

Obaveze koje su u potpunosti ili u značajnoj mjeri realizovane

RANI REZULTATI

3/20

Obaveze sa ranim rezultatima

0/20

Obaveze sa značajnim rezultatima

KLJUČNA ZAPAZANJA

- Reorganizacija Vlade uticala je na kontinuitet procesa partnerstva za otvorenu upravu i na sprovođenje akcionog plana.
- Sajber napad na vladine internet stranice 2022. godine omeo je sprovođenje obaveza koje se odnose na otvorene podatke i digitalnu upravu.
- Manja saradnja između Vlade, civilnog društva i međunarodnih organizacija tokom sprovođenja negativno je uticala na koordinaciju i praćenje sprovođenja akcionog plana.

Usklađenost sa minimalnim zahtjevima tokom sprovođenja: Ne

Učešće i zajedničko kreiranje

Proces zajedničkog kreiranja trećeg akcionog plana bio je strukturisaniji i obilježen većim stepenom angažovanosti u odnosu na prethodni akcioni plan (2018–2021. godine). Ministarstvo javne uprave, koje koordinira procesom Partnerstva za otvorenu upravu, sprovelo je anketu među građanima u cilju prikupljanja predloga za izradu akcionog plana. Nacionalni demokratski institut (NDI) i organizacija civilnog društva Institut Alternativa pružili su podršku Ministarstvu u organizaciji javnih konsultacija u više opština. Međutim, forum koji okuplja više zainteresovanih strana u Crnoj Gori — Operativni tim — bio je neaktivan tokom većeg dijela procesa zajedničkog kreiranja plana, nakon što mu je u julu 2022. istekao mandat. Zbog postojanja tehničke vlade nakon izbora u avgustu 2022, Vlada nije bila u mogućnosti da popuni upražnjena mjesta u tom tijelu.⁴ Uticaj civilnog društva tokom faze sprovođenja nije jasan. Ministarstvo javne uprave nije redovno ažuriralo veb-sajt Partnerstva za otvorenu upravu u Crnoj Gori informacijama o ispunjenosti obaveza, , navodno zbog sajber napada na vladine veb-sajtove 2022. godine. Mnogi akteri iz civilnog društva ostali su skeptični prema procesu Partnerstva za otvorenu upravu kao pokretaču reformi, što je dovelo do njihovog povlačenja iz procesa. U aprilu 2025. godine, MJA pokrenulo je javni poziv za članstvo u obnovljenom Operativnom timu za zajedničko kreiranje četvrtog akcionog plana.⁵

Sprovođenje u kontekstu

Promjene vlasti i promjenljivi politički prioriteti poremetili su sprovođenje akcionog plana. Reorganizacija državnih organa dodatno je otežala koordinaciju, jer su se ministarstva i agencije prilagođavale novim nadležnostima, što je dovelo do kašnjenja u reformama i izmjena prethodno dogovorenih prioriteta. Slaba međuinstitucionalna saradnja usporila je donošenje odluka i omela sprovođenje obaveza koje zahtijevaju međuresorsku koordinaciju. Pored toga, nedostatak finansijskih i ljudskih resursa ograničio je sprovođenje. Bez angažmana civilnog društva i podrške međunarodnih organizacija, brojne obaveze nijesu imale neophodnu spoljnu podršku, tehničku ekspertizu, niti nadzor, što je zaustavilo njihov napredak.

Uprkos ovim izazovima, Crna Gora je proširila aktivnosti otvorene uprave na lokalnom nivou — opštine Bar, Plav i Žabljak pridružile su se inicijativi „OGP Local“ tokom 2024. godine.⁶ Ove opštine sprovode obaveze u oblastima borbe protiv korupcije, fiskalne transparentnosti, klimatske akcije i učešća građana, čime predstavljaju model za otvaranje uprave u Crnoj Gori.

¹ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022–2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>

² Ivana Nedović (Zajednica opština), intervju za MNI, 5. mart 2025. godine.

³ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

⁴ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022–2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>

⁵ Ministarstvo javne uprave, Javni poziv za predlaganje predstavnika NVO u Operativni tim Partnerstva za otvorenu upravu, 14. april 2025. godine, <https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-za-predlaganje-predstavnika-nevladine-organizacije-u-operativni-tim-partnerstva-za-otvorenu-upravu>

⁶ OGP Local, <https://www.opengovpartnership.org/ogp-local/>

Odjeljak I. Ključna zapažanja

Ključna zapažanja u nastavku predstavljaju osvrt na ciklus trećeg akcionog plana Crne Gore. Ova iskustva imaju za cilj da doprinesu izradi budućih akcionih planova Crne Gore i njenom daljem napretku na polju otvorene uprave.

Zapažanje 1: Reorganizacija Vlade uticala je na kontinuitet procesa partnerstva za otvorenu upravu i na sprovođenje akcionog plana.

Trenutna Vlada Crne Gore izabrana je 31. oktobra 2023. godine,¹ što je dovelo do reorganizacije državnog aparata i preraspodjele zaposlenih.² Ove strukturne promjene pomjerile su prioritete državnih organa i dovele do prilagođavanja kriterijuma akcionog plana koji su bili definisani tokom mandata prethodne vlade u 2022. godini.³ Na primjer, Obaveze 1, 2 i 3 koje se odnose na učešće građana, kao i Obaveza 11 (transparentnost i korišćenje sredstava EU), nijesu ostvarile očekivane ishode zbog izostanka zakonskih reformi, nedovoljnih resursa i neadekvatne međuinstitucionalne koordinacije.

Sprovođenje reformi u oblasti otvorene uprave zahtijeva institucionalnu stabilnost, dugoročno planiranje i međuresorsku saradnju koja prevazilazi trajanje političkih ciklusa. U budućnosti, MJU i akteri iz civilnog društva mogli bi da preduzmu mjere za ublažavanje uticaja izbora i političkih tranzicija na sprovođenje reformi u oblasti otvorene uprave.

Zapažanje 2: Sajber napad na vladine internet stranice 2022. godine narušio je sprovođenje obaveza koje se odnose na otvorene podatke i digitalnu upravu

Sajber napad u avgustu 2022. godine je poremetio rad vladinih onlajn platformi, onespособivši veliki dio digitalne infrastrukture javne uprave i ukazavši na ranjivosti u nacionalnom okviru za digitalnu bezbjednost.⁴ Napad je bio usmjeren na ministarstva, Upravu za državnu imovinu, Upravu prihoda i carina, kao i na sudove, pri čemu su ključni podaci i fajlovi bili enkriptovani u cilju iznuđivanja otkupnine. Portal otvorenih podataka Crne Gore ostao je van funkcije više od dvije godine, sve do pokretanja nove verzije u decembru 2024. godine, što je onemogućilo sprovođenje obaveza iz POU koje se odnose na otvorene podatke i digitalnu upravu. Zbog nefunkcionalne platforme, javnosti je bio ograničen pristup ključnim skupovima podataka, a napredak ka većoj otvorenosti i odgovornosti Vlade je usporen.⁵ Ovaj napad je dodatno naglasio potrebu za snažnijim mjerama sajber bezbjednosti kako bi se zaštitile reforme otvorene uprave i obezbijedila otpornost sistema digitalne uprave.

U decembru 2024. godine predstavljen je novi portal otvorenih podataka. Sadrži skoro 400 skupova podataka, razvrstanih po sektorima.⁶ Ključno poboljšanje ogleda se u očekivanju da će podaci biti dostupni u mašinski čitljivim formatima, što korisnicima omogućava efikasniju vizualizaciju i poređenje informacija. Iako rani rezultati ukazuju na pozitivan početak, pojedine institucije i dalje ne objavljuju odgovarajuće informacije kako to zakon nalaže.⁷ Vlasti treba da obezbijede da portal ispuni svoju svrhu i sprovedu neispunjene obaveze iz trećeg akcionog plana koje se odnose na otvorene podatke.

Zapažanje 3: Smanjena saradnja između Vlade, civilnog društva i međunarodnih organizacija tokom sprovođenja negativno je uticala na koordinaciju i praćenje sprovođenja akcionog plana.

Tokom procesa zajedničkog kreiranja, Ministarstvo javne uprave (MJU) je dobilo tehničku podršku od Instituta alternativa i Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) u organizaciji konsultacija i informisanja i uključivanja javnosti. Međutim, faza sprovođenja nije bila obilježena suštinskim uključivanjem civilnog društva i međunarodnih organizacija. Neaktivnost foruma koji okuplja više zainteresovanih strana (Operativnog tima – OT) dovela je do izostanka strukturisane platforme putem koje bi civilno društvo moglo davati povratne informacije ili pratiti napredak sprovođenja. Uprkos tvrdnjama Vlade da su se vodile konsultacije tokom sprovođenja, MJU nije redovno ažuriralo veb stranicu POU u Crnoj Gori sa informacijama o sprovođenju. Izostanak prostora za saradnju umanjio je interes civilnog društva za učešće u sprovođenju akcionog plana.⁸

Bez aktivne podrške i angažmana organizacija civilnog društva (OCD), donatora i međunarodnih organizacija, proces sprovođenja je izgubio zamah. Za potrebe budućih akcionih planova, MJU treba da nastavi s aktivnim uključivanjem OCD i međunarodnih organizacija tokom faze sprovođenja, a ne samo tokom procesa zajedničkog kreiranja. Proaktivna saradnja sa civilnim društvom i međunarodnom zajednicom može da unaprijedi kvalitet reformi, obezbijedi javni nadzor i doprinese rješavanju složenih izazova u upravljanju. Obnavljanje rada Operativnog tima (OT) moglo bi pomoći u obnovi povjerenja i podstaći otvoreniji i participativniji proces POU.

¹ Vlada Crne Gore, Organizacija Vlade i institucija sistema, <https://www.gov.me/en/organizational-units>

² Lidija Ljumović (kontakt osoba za POU, Direktorat za inovacije, otvorenost javne uprave i saradnju sa NVO, Ministarstvo javne uprave), intervju za MNI, 20. januar 2025.

³ Bojana Vujović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 17. februar 2025.

⁴ Reuters, „Državna infrastruktura Crne Gore pogođena sajber napadom – zvaničnici“, 26. avgust 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/montenegros-state-infrastructure-hit-by-cyber-attack-officials-2022-08-26/>

⁵ Bojana Vujović (Ministarstvo javne uprave), intervju za MNI, 27. januar 2025.

⁶ BIRN, „BIRN Crna Gora organizovao predstavljanje vladinog portala otvorenih podataka“, 16. decembar 2024, <https://birn.eu.com/news-and-events/birn-montenegro-hosts-launch-of-government-open-data-portal/>

⁷ Vuk Maraš (BIRN Crna Gora), intervju za MNI, 11. mart 2025. godine.

⁸ Marko Sošić (Institut Alternativa Podgorica), intervju za MNI, 21. januar 2025. godine.

Odjeljak II. Rani rezultati

U ovom odjeljku analiziraju se obaveze koje su ostvarile najizraženije rane rezultate u okviru akcionog plana. Za procjenu ranih rezultata, MNI uzima u obzir cilj obaveze, kontekst zemlje, oblast javne politike i dokaze o promjenama. Procjena ranih rezultata od strane MNI-ja određuje se na osnovu dubine ostvarene promjene i dokaza da se očekuje da će ta promjena biti održiva tokom vremena.

Tabela 1. Obaveze sa ranim rezultatima

Obaveza 7: Poboljšana transparentnost sjednica Vlade i materijala za raspravu
--

Obaveza 7: Povećati dostupnost podataka o radu Vlade i organa državne uprave

Nosioci: Generalni sekretarijat Vlade

Kontekst i ciljevi

Ova obaveza imala je za cilj unapređenje pristupa javnosti ključnim materijalima Vlade, uključujući dnevni red i materijale sa sjednica, bez obzira na format sjednice. Takođe je imala za cilj obezbjeđivanje informacija o radu savjetodavnih i radnih tijela Vlade, čime bi se podstakla kultura otvorenosti i odgovornosti.

Rani rezultati: Umjereni rezultati

Sprovođenje ove obaveze bilo je ograničeno, što je dovelo do umjerenih rezultata. Od šest planiranih aktivnosti, dvije su realizovane. Generalni sekretarijat Vlade sada objavljuje kompletan dnevni red sjednica Vlade (izuzev povjerljivih tačaka), kao i materijale i druge vladine dokumente sa sjednica, uključujući i one održane putem video konferencije.¹ Ovi dokumenti pružaju detaljne informacije o određenim procesima i odlukama, poboljšavajući uvid javnosti u rad i razmatranja Vlade.² Međutim, bez dodatne institucionalizacije, ovi naponi možda neće biti održivi na duži rok.

Više ključnih aspekata ove obaveze ostalo je neispunjeno. Podzakonski akt koji reguliše objavljivanje materijala sa sjednica Vlade nije izmijenjen. Materijali sa tih sjednica nijesu dostupni u standardizovanom, mašinski čitljivom formatu, što ograničava njihovu pristupačnost i upotrebljivost za aktere iz civilnog sektora i istraživače. Pored toga, Generalni sekretarijat Vlade nije objavio informacije o radnim tijelima Vlade niti je uspostavio bazu podataka o članovima savjetodavnih tijela.³ Prema riječima predstavnika Balkanske istraživačke mreže (BIRN), postoje ograničeni dokazi da Generalni sekretarijat Vlade namjerava da objavljuje informacije o aktivnostima Vlade koje bi mogle ukazati na upitne prakse javnih funkcionera.⁴

Gledajući unaprijed

Generalni sekretarijat Vlade mogao bi se fokusirati na dovršavanje preostalih aktivnosti, uključujući objavljivanje zapisnika sa sjednica savjetodavnih i radnih tijela, kao i na izradu baze podataka savjetodavnih grupa. Generalni sekretarijat bi takođe mogao raditi na objavljivanju vladinih dokumenata u mašinski čitljivim formatima (pored potpisanih PDF dokumenata), uz

Izvještaj Mehanizma za nezavisno izvještavanje (MNI) o rezultatima: Crna Gora 2022–2024.
Verzija za javno komentarisanje: Molimo da ne navodite kao izvor

konsultacije sa OCD-ima i korisnicima podataka, radi poboljšanja kvaliteta objavljenog materijala. Generalni sekretarijat Vlade mogao bi i da uči iz iskustava drugih članica POU koje su uspješno integrisale načela otvorene uprave u svoj rad. Na primjer, u četvrtom akcionom planu Estonije za POU (2018–2020.), Parlament (Riigikogu) objavljivao je zapisnike sa sjednica u prosjeku u roku od tri dana, i počeo da objavljuje informacije o svom radu kao mašinski čitljive otvorene podatke.⁵

¹ Vlada Crne Gore, Vijesti Vlade Crne Gore, https://www.gov.me/vijesti?sort=published_at&tags=239&at=1&at=8&at=10

² Na primjer, vidi: Vlada Crne Gore, Predlog plana pripreme ljetnje turističke sezone 2025. godine, 3. april 2025. godine, <https://www.gov.me/dokumenta/62b36ffc-18bf-4017-bcbf-f81c57e4c5e1>

³ Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

⁴ Vuk Maraš (BIRN Crna Gora), intervju za MNI, 11. mart 2025. godine.

⁵ Partnerstvo za otvorenu upravu, Estonija, <https://www.opengovpartnership.org/members/estonia/>

Odjeljak III. Učešće i zajedničko kreiranje

Zajedničko kreiranje trećeg akcionog plana Crne Gore unaprijeđeno je u odnosu na prethodni ciklus akcionog plana kroz sprovođenje anketa među građanima i veći broj javnih konsultacija. Međutim, uticaj doprinosa civilnog društva ostao je nejasan. Tokom perioda sprovođenja zabilježen je manji stepen angažovanja aktera iz civilnog sektora, kao i izostanak redovnih novosti o sprovođenju od strane Vlade.

POU u Crnoj Gori

Ministarstvo javne uprave (MJU) koordinira proces Partnerstva za otvorenu upravu (POU) u Crnoj Gori, preko Direktorata za inovacije, otvorenost javne uprave i saradnju sa nevladinim organizacijama. Treći akcioni plan obuhvatao je obaveze brojnih državnih institucija na različitim nivoima vlasti, uključujući Generalni sekretarijat Vlade, Skupštinu, Zajednicu opština, Ministarstvo finansija, Ministarstvo pravde i Ministarstvo evropskih poslova. Nezavisna tijela, poput Savjeta za konkurentnost i Agencije za sprečavanje korupcije, doprinose sprovođenju plana u oblastima koje se odnose na pristup fondovima EU i integritet. Treći akcioni plan podržale su međunarodne organizacije kao što su Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i Nacionalni demokratski institut (NDI), koje su pomogle u organizaciji konsultacija tokom procesa zajedničkog kreiranja, sprovele su određene aktivnosti i pružile tehničku ekspertizu Vladi.¹

Operativni tim (OT), crnogorski forum koji okuplja više zainteresovanih strana, bio je neaktivan tokom većeg dijela procesa zajedničkog kreiranja i sprovođenja trećeg akcionog plana. Bez strukturisane platforme, dijalog između Vlade i civilnog sektora odvijao se povremeno i bez kontinuiteta. Institut Alternativa, jedna od vodećih organizacija civilnog društva u Crnoj Gori, izrazio je skepticizam u pogledu sposobnosti OT-a da utiče na donošenje odluka u Vladi.²

Veb stranica MJU posvećena POU pruža minimalne informacije o procesu Partnerstva za otvorenu upravu. MJU objavilo je završni izvještaj o samoprocjeni za treći akcioni plan 26. marta 2025. godine.³ Izvještaj daje osnovni pregled sprovedenih aktivnosti, ali ne sadrži dovoljno dokaza, niti analizu samog procesa. Pored tog izvještaja, veb stranica MJU ne nudi dovoljno informacija o statusu obaveza, niti razmatranja izazova sa kojima se suočavalo tokom sprovođenja. Nedostatak informacija ograničio je mogućnost civilnog društva i šire javnosti da prate napredak.

Zajedničko kreiranje akcionog plana

MJU predvodilo je proces zajedničkog kreiranja trećeg akcionog plana, uz podršku Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) i Instituta Alternativa. Proces zajedničkog kreiranja trajao je više od godinu dana (od oktobra 2021. do decembra 2022. godine) i obuhvatao je konsultacije onlajn i uživo, ankete među građanima, intervju sa organizacijama civilnog društva i tri javne rasprave o nacrtu akcionog plana.⁴ Operativni tim (OT) bio je uglavnom neaktivan nakon isteka mandata u julu 2022. godine, a upražnjena mjesta nijesu mogla biti popunjena zbog statusa tehničke vlade nakon izbora u avgustu 2022.⁵ Pojedine organizacije civilnog društva smatraju da su administrativne procedure za članstvo u OT-u previše opterećujuće, što ih je odvratilo od prijavljivanja.⁶

Proces zajedničkog kreiranja unaprijeđen je u odnosu na prethodni ciklus akcionog plana (2018–2021.), kroz angažovanje većeg broja građana putem anketa i informisanja i uključivanja javnosti van glavnog grada.⁷ Vlada je prihvatila predloge organizacija civilnog društva i građana kroz različite kanale, uključujući anketu građana i konsultacije u opštinama. Ipak, civilni sektor je izrazio bojazni u pogledu stvarnog uticaja njihovih predloga na konačne obaveze. Institut Alternativa, na primjer, smatrao je da obaveze u oblastima borbe protiv korupcije i slobodnog pristupa informacijama nijesu bile dovoljne da odgovore na jazove u tim oblastima, a njihov predlog koji se odnosi na transparentnost stvarnog vlasništva nije uvršten u akcioni plan. MJU je dokumentovalo inpute zainteresovanih strana i objavilo odgovore na komentare sa javne rasprave. Međutim, zapisnici sa pojedinih internih konsultacija između državnih organa nijesu objavljeni.⁸

Učešće tokom sprovođenja

Organizacije civilnog društva imale su ograničenu ulogu tokom perioda sprovođenja. Operativni tim (OT) je ostao neaktivan, a nije postojao ni drugi namjenski mehanizam za dijalog između vladinog i nevladinog sektora za razgovor o napretku akcionog plana. Osim toga, MJU takođe nije redovno ažuriralo veb stranicu POU sa dokazima o sprovođenju obaveza, navodno zbog sajber napada iz 2022. godine.⁹ Restrukturiranje Vlade i neujednačeno političko angažovanje otežali su sprovođenje obaveza i narušili kredibilitet procesa POU.¹⁰ Ključni izazov bio je nedostatak povjerenja organizacija civilnog društva u sam proces POU, što je obeshrabrilo njihovo proaktivno uključivanje.¹¹ Uspostavljanje funkcionalnog foruma koji okuplja više zainteresovanih strana i objavljivanje redovnih novosti o sprovođenju moglo bi da osnaži ulogu civilnog društva i podstakne aktivno i sadržajno učešće u procesu POU.

MNI koristi Standarde za učešće i zajedničko kreiranje Partnerstva za otvorenu upravu (POU) kako bi ocijenio praksu učešća u zemljama tokom cijelog ciklusa akcionog plana.¹² Zemlje se podstiču da teže punoj ambicioznosti standarda, kao i da ispune minimalne zahtjeve predviđene za svaki od njih.¹³ Zbog prelaznog perioda, neispunjavanje minimalnih zahtjeva trenutno nema uticaja na status zemlje u okviru POU.

Tabela 2. Ispunjavanje minimalnih zahtjeva

Minimalni zahtjev	Zajedničko kreiranje	Sprovođenje
1.1. Prostor za dijalog: Forum koji okuplja više zainteresovanih strana – Operativni tim (OT), bio je neaktivan od isteka svog mandata u julu 2022. godine. Broj i učestalost sastanaka između predstavnika Vlade i civilnog društva (bilo u okviru OT-a ili van njega) tokom sprovođenja trećeg akcionog plana nije poznat. Prethodna veb stranica POU u Crnoj Gori sadržavala je informacije o sastavu i mandatu OT-a, kao i odluku Vlade o njegovom osnivanju iz 2018. godine, tokom drugog akcionog plana. ¹⁴	Da	Ne
2.1. Veb stranica POU: Ministarstvo javne uprave održava veb stranicu POU u Crnoj Gori, koja sadrži informacije o trećem akcionom planu, novosti u vezi sa POU inicijativom i procesu zajedničkog kreiranja četvrtog akcionog plana. ¹⁵	Da	Da
2.2. Repozitorijum: Repozitorijum sadrži informacije o procesu zajedničkog kreiranja. Ministarstvo javne uprave objavilo je završni izvještaj o samoprocjeni na kraju sprovođenja plana 26. marta	Da	Ne

2025. godine. ¹⁶ Standard 2 zahtijeva da se repozitorijum ažurira najmanje dva puta godišnje dokumentima koji se odnose na proces POU (zajedničko kreiranje i sprovođenje obaveza). Crna Gora nije ažurirala repozitorijum tokom 2023. i 2024. godine, pa nije ispunila ovaj standard u periodu sprovođenja trećeg akcionog plana.		
3.1. Unaprijed dostavljeno obavještenje: Vidi Pregled akcionog plana ¹⁷	Da	Nije primjenjivo
3.2. Informisanje i uključivanje javnosti: Vidi Pregled akcionog plana	Da	Nije primjenjivo
3.3. Mehanizam za povratne informacije: Vidi Pregled akcionog plana	Da	Nije primjenjivo
4.1. Obrazloženi odgovor: Vidi Pregled akcionog plana	Da	Nije primjenjivo
5.1. Otvoreno sprovođenje: MJU i NDI Crna Gora učestvovali su na četiri sastanka tokom sprovođenja trećeg akcionog plana. MJU i ministarka javne uprave informisali su 17. oktobra 2023. godine NDI Crna Gora o radu Ministarstva na jačanju procesa Partnerstva za otvorenu upravu i reforme javne uprave. 18 MJU i NDI Crna Gora organizovali su konferencije 7. i 11. decembra 2023. godine o unapređenju transparentnosti u javnoj upravi u Crnoj Gori.¹⁹ Dana 30. maja 2024. godine, MJU i NDI Crna Gora održali su diskusiju o sprovođenju trećeg akcionog plana, prioritetima i procesu zajedničkog kreiranja narednog plana, kao i o statusu Operativnog tima.²⁰ Nije jasno koji su akteri crnogorskog civilnog društva prisustvovali ovim sastancima i konferencijama, niti da li su zainteresovane strane imale priliku da komentarišu napredak u sprovođenju trećeg akcionog plana. Osim toga, tokom druge godine sprovođenja (2024. godine) održan je samo jedan sastanak. Stoga Mehanizam nezavisnog izvještavanja ocjenjuje da dostupni dokazi ne ispunjavaju minimalni zahtjev 5.1, koji glasi: „Forum (ili vlada u njegovom odsustvu) organizuje najmanje dva sastanka godišnje sa civilnim društvom radi predstavljanja rezultata sprovođenja akcionog plana i pribavljanja komentara.“	Nije primjenjivo	Ne

¹ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

² Marko Sošić (Institut Alternativa Podgorica), intervju za MNI, 21. januar 2025. godine.

³ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024, <https://www.gov.me/dokumenta/578d7ab4-5ec9-48ed-99bf-a80cd321c7ac>

⁴ Lidija Ljumović (kontakt osoba za POU, Direktorat za inovacije, otvorenost javne uprave i saradnju sa NVO, Ministarstvo javne uprave), intervju za MNI, 20. januar 2025.

⁵ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>

⁶ Marko Sošić (Institut Alternativa Podgorica), intervju za MNI, 21. januar 2025. godine.

⁷ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>

⁸ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>

⁹ Slavica Biljarska (NDI - Crna Gora), intervju za MNI, 18. februar 2025. godine.

¹⁰ Bojana Vujović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 17. februar 2025.

¹¹ Marko Sošić (Institut Alternativa Podgorica), intervju za MNI, 21. januar 2025. godine.

¹² Partnerstvo za otvorenu upravu, Standardi POU za učešće i zajedničko kreiranje, 2021,

<https://www.opengovpartnership.org/ogp-participation-co-creation-standards/>

¹³ Partnerstvo za otvorenu upravu, Smjernice MNI za procjenu ispunjenosti minimalnih zahtjeva, 2022,

https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2022/05/IRM-Guidelines-for-Assessment-of-Minimum-Requirements_20220531_EN.pdf

¹⁴ Partnerstvo za otvorenu upravu Crna Gora, Repozitorijum dokumenata, <https://www.otvorenauprava.me/dokumenta/>

¹⁵ Vlada Crne Gore, Partnerstvo za otvorenu upravu, <https://www.gov.me/mju/partnerstvo-za-otvorenu-upravu>

¹⁶ Vlada Crne Gore, Izvještaj o konsultovanju zainteresovane javnosti za Nacionalni akcioni plan za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu u Crnoj Gori, 26. mart 2025, <https://www.gov.me/dokumenta/c365ebd5-5977-4c12-bb9b-7275b24567e0>

¹⁷ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>

¹⁸ Vidi <https://www.gov.me/clanak/promocija-dobrih-praksi-zemalja-clanica-ogp-a>

¹⁹ Vidi <https://www.gov.me/clanak/podrska-otvorenoj-i-transparentnoj-upravi> and <https://www.gov.me/clanak/od-pristupa-informacijama-do-otvorene-vlade>

²⁰ Vidi <https://www.gov.me/clanak/nedjelja-otvorene-uprave-open-gov-week-odrzana-diskusija-o-partnerstvu-za-otvorenu-upravu-ogp-u-crnoj-gori>

Odjeljak IV. Metodologija

Ovaj izvještaj doprinosi odgovornosti i učenju zemalja kroz procjenu stepena sprovedenosti akcionog plana i ranih rezultata. Izvještaj pruža detaljnu analizu obaveza ili klastera obaveza koje su ostvarile najsnažnije rane rezultate u okviru akcionog plana. Takođe ocjenjuje prakse učešća i zajedničkog kreiranja u zemlji tokom čitavog ciklusa akcionog plana.¹

Proizvodi Mehanizma nezavisnog izvještavanja (MNI) koji se obezbjeđuju tokom ciklusa nacionalnog akcionog plana uključuju:

- **Kratki pregled zajedničkog kreiranja:** Sažeti dokument u kojem se ističu lekcije iz prethodnih izvještaja MNI kako bi podržao proces POU u zemlji, koncipiranje akcionog plana i sveukupno učenje.
- **Pregled akcionog plana:** Tehnički pregled karakteristika akcionog plana, kao i snaga i izazova koje MNI identifikuje radi jačanja procesa sprovođenja.
- **Srednjoročni pregled:** Pregled koji se sprovodi za četvorogodišnje akcione planove nakon njihove revizije na polovini trajanja. Ovaj pregled ocjenjuje nove ili značajno izmijenjene obaveze u revidiranom akcionom planu, usklađenost sa pravilima POU i sadrži neformalne novosti o napretku u sprovođenju.
- **Izvještaj o rezultatima:** Procjena ukupnog sprovođenja sa fokusom na rezultatima na nivou politika i načinima na koje dolazi do promjena. Takođe provjerava usklađenost sa pravilima POU i doprinosi odgovornosti i dugoročnom učenju.

U izvještajima o rezultatima, MNI procjenjuje obaveze na osnovu dva pokazatelja:

Stepen realizacije

MNI procjenjuje stepen realizacije svake obaveze iz akcionog plana, uključujući i one obaveze koje su grupisane u klastere u okviru Pregleda akcionog plana.² Stepem realizacije svih obaveza ocjenjuje se kao jedan od sljedećih nivoa:

- Nema dostupnih dokaza
- Nije započeto
- Ograničeno
- Značajno
- Realizovano

Rani rezultati

Mehanizam nezavisnog izvještavanja (MNI) procjenjuje nivo ranih rezultata sprovođenja za svaku pojedinačnu obavezu ili klaster. U tu svrhu, MNI uzima u obzir cilj obaveze, kontekst u zemlji, oblast javne politike kojoj obaveza pripada, kao i dokaze o postignutim promjenama. Pokazatelj ranih rezultata određuje se na osnovu dubine promjene do koje je došlo, kao i na osnovu dokaza o tome da li će promjena imati trajni karakter. Pokazatelj ranih rezultata razlikuje tri nivoa rezultata:

- **Bez rezultata vrijednih pažnje:** Na osnovu prikupljenih dokaza (putem istraživanja dostupne dokumentacije, intervjua i sl.), sprovođenje obaveze iz oblasti otvorene uprave dovelo je do malih ili nikakvih pozitivnih rezultata. Nakon procjene aktivnosti sprovedenih tokom perioda sprovođenja i njihovih ishoda (ukoliko ih je bilo), MNI nije utvrdio suštinske promjene u pravcu:
 - unapređenja praksi, politika ili institucija koje upravljaju određenom oblašću javne politike ili unutar javnog sektora,

- poboljšanja uslova koji omogućavaju izgradnju povjerenja između građana i države.
- **Umjereni rezultati:** Na osnovu prikupljenih dokaza (putem istraživanja dostupne dokumentacije, intervjua i sl.), sprovođenje obaveze iz oblasti otvorene uprave dovelo je do pozitivnih rezultata. Nakon procjene aktivnosti sprovedenih tokom perioda sprovođenja i negovih ishoda, MNI je utvrdio suštinske promjene u pravcu:
 - unapređenja praksi, politika ili institucija koje upravljaju određenom oblašću javne politike ili unutar javnog sektora,
 - poboljšanja uslova koji omogućavaju izgradnju povjerenja između građana i države.
- **Značajni rezultati:** Na osnovu prikupljenih dokaza (putem istraživanja dostupne dokumentacije, intervjua i sl.), sprovođenje obaveze iz oblasti otvorene uprave dovelo je do značajnih pozitivnih rezultata. Nakon procjene aktivnosti sprovedenih tokom perioda sprovođenja i negovih ishoda, MNI je utvrdio suštinske promjene u pravcu:
 - unapređenja praksi, politika ili institucija koje upravljaju određenom oblašću javne politike ili unutar javnog sektora,
 - poboljšanja uslova koji omogućavaju izgradnju povjerenja između građana i države.

Značajni pozitivni rezultati ukazuju na jasna očekivanja da će ove promjene (kako su gore definisane) biti održive tokom vremena.

Ovaj izvještaj pripremio je Mehanizam nezavisnog izvještavanja (MNI) u saradnji sa dr Borjanom Gjuzelovim, a pregledao ga je Ernesto Velasko, eksterni stručnjak MNI-ja. Metodologiju MNI-ja, kvalitet njegovih izvještaja i proces pregleda nadgleda Međunarodni panel stručnjaka MNI-ja (International Experts Panel - IEP).³ Za više informacija, pogledajte veb stranicu MNI-ja⁴ ili pojmovnik termina POU i MNI.⁵

¹ Za definicije pojmova iz POU, poput zajedničkog kreiranja i perspektivnih obaveza, vidi Pojmovnik POU, <https://www.opengovpartnership.org/glossary/>

² MNI grupiše u klastere obaveze koje dijele zajednički cilj javne politike tokom procesa Pregleda akcionog plana. U tim slučajevima, MNI procjenjuje 'potencijal za rezultate' i 'rane rezultate' na nivou klastera. Stepem realizacije procjenjuje se na nivou pojedinačne obaveze. Za više informacija o tome kako MNI grupiše obaveze u klastere, vidi Odjeljak IV – Metodologija u okviru Pregleda akcionog plana.

³ Partnerstvo za otvorenu upravu, MNI, Međunarodni panel stručnjaka, <https://www.opengovpartnership.org/about/who-we-are/international-experts-panel/>

⁴ Partnerstvo za otvorenu upravu, pregled Mehanizma nezavisnog izvještavanja (MNI), <https://www.opengovpartnership.org/irm-guidance-overview/>

⁵ Partnerstvo za otvorenu upravu – Glosar termina POU, <https://www.opengovpartnership.org/glossary/>

Prilog I. Podaci o obavezama¹

Obaveza 1: Unapređenje funkcionalnosti portala za e-participaciju

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave?: Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Učešće građana (Obaveze 1, 2 i 3 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Značajan	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

Ova obaveza imala je za cilj unapređenje učešća građana, civilnog društva i drugih zainteresovanih aktera u procesima kreiranja javnih politika, kao i povećanje upotrebe portala za e-participaciju. Planirano je i standardizovanje kvaliteta javnih rasprava i podsticanje participativnog donošenja odluka.²

Prema izvještaju o samoprocjeni, sprovedena je samo jedna od tri aktivnosti. Uz podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Ministarstvo javne uprave (MJU) sprovedo je analizu funkcionalnosti portala za e-participaciju, zasnovanu na anketi o zadovoljstvu korisnika. Svrha ovog istraživanja bila je da se izmjere stavovi i preferencije građana u vezi sa korišćenjem elektronskih usluga i da se daju predlozi za unapređenje. Rezultati su pokazali da je većina građana upoznata sa dostupnošću e-usluga, dok je u prosjeku svaki peti ispitanik zadovoljan korišćenjem različitih e-portala državnih institucija.³ MJU nije započelo preostale dvije aktivnosti: usvajanje bolje strukture i sadržaja portala za e-participaciju radi lakšeg praćenja javnih konsultacija i razvoj naprednih funkcionalnosti za statističku obradu.⁴

Obaveza 2: Unapređenje praćenja kvaliteta javnih konsultacija

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave?: Da • Ova obaveza je grupisana u klaster: Učešće građana (Obaveze 1, 2 i 3 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Značajan	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

Ova obaveza imala je za cilj da ojača normativni okvir koji se odnosi na javne rasprave i praćenje korisničkog zadovoljstva u vezi sa njihovim sprovođenjem. Takođe je podrazumijevala izvještavanje o koracima koje su ministarstva preduzela radi uključivanja različitih društvenih grupa na koje zakon ili strategija mogu imati uticaj, kao i izvještavanje o broju organizacija žena koje su učestvovala u javnim raspravama. Poslovnik Vlade — kojim je trebalo institucionalizovati javne rasprave — izrađen je, ali nije usvojen. Direkcija za ljudske resurse i MJU nijesu organizovali obuke o kontroli kvaliteta javnih rasprava zbog ograničenih ljudskih resursa.⁵

Obaveza 3: Bolje informisanje i edukacija javnosti o mogućnostima za učešće u

kreiranju javnih politika

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave?
Da • Ova obaveza je grupisana u klaster: Učešće građana (Obaveze 1, 2 i 3 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Značajan	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Umjereni rezultati

Ova obaveza imala je za cilj da podstiče učešće javnosti u donošenju odluka. Obuhvatala je, između ostalog, nacionalnu kampanju o mogućnostima javnog učešća, radionice o građanskom aktivizmu, uspostavljanje centra za studente radi istraživanja javnih politika i promociju korišćenja platforme za e-peticije Skupštine.

Tri od šest prekretnica su realizovane. Savjet za konkurentnost je izradio izvještaj o učešću privatnog sektora u procesu izrade zakona⁶ i pokrenuo informativnu kampanju o mogućnostima uključivanja privatnog sektora u izradu javnih politika. Ove inicijative trebalo je da doprinesu podizanju svijesti i omoguće privrednim komorama, poslovnim udruženjima i preduzetnicima da imaju strukturisaniju ulogu u oblikovanju ekonomskih politika.⁷

Skupština Crne Gore promovisala je platformu „e-peticije Skupštine Crne Gore“⁸ putem svoje veb stranice⁹ i naloga na društvenim mrežama (Facebook, Instagram i Twitter/X), kao i kroz video kampanju na Parlamentarnom kanalu.¹⁰ Pored toga, na skupštinskim događajima su dijeljeni informativni flajeri radi podizanja svijesti građana o mogućnostima za podnošenje peticija i učešće u kreiranju javnih politika.¹¹ Ove aktivnosti mogu poslužiti kao osnova za veće uključivanje javnosti u rad Skupštine.

Tri aktivnosti pod nadležnošću Ministarstva javne uprave i Generalnog sekretarijata Vlade nijesu realizovane. Nema dokaza da je pokrenuta nacionalna kampanja za informisanje građana o mogućnostima učešća u donošenju odluka niti da su održane radionice o građanskom aktivizmu. Takođe, studentski centar nije uspostavljen.¹² Ključno ograničenje za sprovođenje bila je promjena prioriteta Vlade usljed političkih tranzicija. Dodatno, nedostatak pravnog ili regulatornog okvira koji bi obavezao institucije da uključe građane i mimo platforme za e-peticije ograničava potencijal za održivi uticaj.

Uvođenje mehanizama za učešće građana i privrede u upravljanje zahtijeva jasne proceduralne smjernice, dosljednu promociju i obezbjeđivanje resursa. To bi pomoglo da se učešće ne posmatra kao pitanje trenutnih političkih prioriteta, već da se trajno integriše u upravljačke strukture. Budući akcioni planovi mogli bi da obuhvate nerealizovane aktivnosti, kao što su nacionalna kampanja o učešću javnosti, radionice o građanskom aktivizmu i uspostavljanje studentskog centra. Dodatno, formalizovanje zahtjeva za javne konsultacije, uključivanje privatnog sektora i učešće mladih putem pravnih ili regulatornih izmjena moglo bi da doprinese održivosti ovih reformi. Budući naponi mogli bi da uključe i praćenje broja podnijetih peticija, opseg doprinosa privatnog sektora u kreiranju javnih politika i spremnost institucija da odgovore.

Obaveza 4: Podstaci učešće mladih u sprovođenju zelenih politika

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave?
Da • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nije započeta • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

U okviru ove obaveze, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i Ministarstvo sporta i mladih planirali su organizovanje radionica sa mladima o izradi zelenih politika na lokalnom nivou.

Prema izvještaju o samoprocjeni, ova obaveza nije započeta zbog nejasne podjele nadležnosti i nedostatka saradnje između dva nadležna ministarstva.¹³

Obaveza 5: Promocija i unapređenje politike i prakse otvorenih podataka

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave?
Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Otvoreni podaci (Obaveze 5 i 16 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

Ova obaveza imala je za cilj unapređenje vidljivosti i pristupačnosti Portala otvorenih podataka Crne Gore. MJU je planiralo izradu promotivnih vizuelnih i video materijala, prepoznavanje inovativnih inicijativa u oblasti otvorenih podataka, organizaciju godišnjeg „Dana otvorenih podataka“ i uključivanje građana u identifikaciju novih skupova podataka za objavljivanje. Takođe, Ministarstvo je nastojalo da obaveže državne institucije na usvajanje godišnjih planova za otvorene podatke i rasporeda objavljivanja.

Jedina potvrđena sprovedena aktivnost bila je organizovanje konsultacija sa građanima, korisnicima otvorenih podataka i relevantnim državnim institucijama u vezi sa objavljivanjem otvorenih podataka.¹⁴ Nema dokaza da je MJU izradilo promotivni video za Portal otvorenih podataka (aktivnost 5.1), organizovalo godišnje nagrade za istaknute inicijative u oblasti otvorenih podataka (aktivnost 5.2), niti objavilo kalendar za objavljivanje otvorenih podataka (aktivnost 5.4). Zbog izostanka izmjena Zakona o slobodnom pristupu informacijama tokom izvještajnog perioda, obaveza izrade i izvještavanja o godišnjim planovima za otvorene podatke (aktivnost 5.3) nije bila sprovedena.¹⁵ MJU je ograničeni napredak pripisalo oporavku od sajber napada iz avgusta 2022. godine, koji je uticao na funkcionalnost Portala otvorenih podataka, kao i nedostatku neophodnih zakonskih reformi u oblasti slobodnog pristupa informacijama.¹⁶

Obaveza 6: Unaprijediti participativno praćenje sprovođenja Zakona o slobodnom pristupu informacijama

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
Ova obaveza imala je za cilj unapređenje nadzora nad sprovođenjem Zakona o slobodnom pristupu informacijama. Uključivala je organizovanje javnih konsultacija o godišnjem izvještaju o pristupu informacijama u Crnoj Gori i objavljivanje informacija o sprovođenju sankcija predviđenih zakonom. Obaveza nije predviđala izmjene zakona kako bi se odgovorilo na pitanja poreske i poslovne tajne, koje državne institucije često koriste kao osnov za ograničavanje pristupa javnim informacijama.¹⁷ Iako je Vlada tokom 2021. i 2022. godine izradila nacрте izmjena kojima bi se ovi nedostaci otklonili, oni nikada nijesu usvojeni zbog nedostatka podrške u Skupštini.¹⁸ Zakon je ponovo dostavljen Skupštini u januaru 2025. godine.¹⁹ Sprovođenje ove obaveze bilo je ograničeno. Prema izvještaju o samoprocjeni, MJU je sprovodilo godišnje konsultacije i izradilo preporuke o kvalitetu i obuhvatu godišnjeg izvještaja o sprovođenju Zakona.²⁰ Međutim, nijesu navedene pojedinosti o broju održanih konsultacija, niti o sadržaju datih preporuka.	

Obaveza 7: Povećati dostupnost podataka o radu Vlade i organa državne uprave	
• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Potencijal za rezultate: Značajan	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Umjereni rezultati
Ova obaveza je procijenjena u Odjeljku II iznad.	

Obaveza 8: Participativno praćenje razmjene podataka po službenoj dužnosti, uz predloge zaključaka za unapređenje sprovođenja	
• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nema dostupnih dokaza • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
Ova obaveza imala je za cilj unapređenje razmjene podataka između državnih institucija i poboljšanje digitalne interoperabilnosti. Fokus je bio na analizi ključnih usluga koje nijesu obuhvaćene Jedinstvenim informacionim sistemom za elektronsku razmjenu podataka, praćenju razmjene podataka po službenoj dužnosti i izvještavanju o mogućnostima za unapređenje tog procesa. U izvještaju o samoprocjeni ne postoji dokaz da su ove aktivnosti bile sprovedene.²¹	

Obaveza 9: Unaprijediti standarde digitalne pristupačnosti za osobe s
--

invaliditetom	
• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Digitalna pristupačnost (Obaveze 9 i 17 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Umjereni rezultati
Ova obaveza imala je za cilj unapređenje pristupačnosti vladinih veb stranica za osobe sa invaliditetom. Obuhvatala je obuku državnih službenika o standardima pristupačnosti i unapređenje pristupačnosti vladinih veb stranica (uključujući i stranicu Skupštine). Kao rezultat ove obaveze, veb stranica Skupštine Crne Gore sada sadrži čitač ekrana, podešavanja kontrasta, mogućnost prilagođavanja veličine i razmaka teksta, posebne fontove za disleksiju, kao i opcije za sakrivanje slika i animacija. Dodatno, dokumenta objavljena na veb stranici Skupštine sada su dostupna u formatima koji su prilagođeni osobama sa oštećenjem vida. Integracijom UserWay dodatka na sajtu omogućeno je korisnicima da prilagode korisnički interfejs svojim potrebama, čime je demonstrisana posvećenost digitalnoj inkluziji.²² Ova unapređenja predstavljaju dobar primjer za druge javne institucije. Prekretnice za koje je bilo zaduženo MJU nijesu realizovane. Ministarstvo nije sprovelo obuku za državne službenike zbog ograničenih ljudskih resursa i prioritizacije drugih obaveznih obuka (koje nijesu povezane sa POU). Takođe, ministarstvo nije sprovelo unapređenja u cilju omogućavanja pristupa informacijama za osobe koje su slabovide, gluve ili neverbalne.²³ Budući napori u ovoj oblasti mogli bi direktno da uključe organizacije koje predstavljaju osobe sa invaliditetom, kako bi se obezbijedilo da mjere pristupačnosti budu usklađene sa njihovim stvarnim potrebama. MNI preporučuje usklađivanje pristupa Crne Gore u oblasti pristupačnosti sa relevantnim zakonodavstvom EU, kao što je Direktiva o pristupačnosti interneta.²⁴ Vlada bi takođe mogla da razmotri pravne i regulatorne izmjene kako bi se standardi pristupačnosti primjenjivali šire – mimo pojedinačnih inicijativa.²⁵	
Obaveza 10: Povećati transparentnost podataka o sadržaju i izvršenju državnog budžeta	
• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Budžetska transparentnost (Obaveze 10 i 14 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nije započeta • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
U okviru ove obaveze, Ministarstvo finansija imalo je za cilj da stalno objavljuje „budžet za	

građane“ na nacionalnom nivou. Sprovođenje ove obaveze nije započeto. Prema izvještaju o samoprocjeni, ova obaveza će biti sprovedena uz podršku iz sredstava Evropske unije.²⁶

Obaveza 11: Podstaći transparentnost i korišćenje sredstava EU fondova

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave?
Da • Potencijal za rezultate: Značajan	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

Ova obaveza imala je za cilj da informiše javnost o mogućnostima finansiranja u vezi sa zelenim politikama i Evropskim zelenim dogovorom, kao i da unaprijedi objavljivanje podataka o projektima finansiranim iz fondova EU.

Sprovođenje ove obaveze bilo je ograničeno. Nadležna ministarstva nijesu organizovala edukativne radionice o zelenim politikama i sproveden je samo jedan EU Info dan za mala i srednja preduzeća, koji je održan 2023. godine, iako je prvobitno bilo planirano da se organizuje svakog mjeseca. Ministarstvo evropskih poslova sprovelo je tri obuke za izradu EU projektnih predloga za mala i srednja preduzeća, uz podršku UNDP-a i programa SMART ANDRIA Blue Growth.²⁷ Ministarstvo evropskih poslova takođe je započelo izradu javne baze podataka o projektima finansiranim iz EU fondova, a očekuje se da će baza biti završena kada se obezbijede dodatna sredstva iz EU.²⁸

Obaveza 12: Uspostaviti pravni okvir za zaštitu zviždača

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave?
Da • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nije započeta • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

Ova obaveza predviđala je usvajanje izmjena Zakona o sprečavanju korupcije radi bolje zaštite zviždača, u cilju usklađivanja zakonodavstva Crne Gore sa Direktivom EU 2019/1937 o zaštiti lica koja prijavljuju kršenje prava Evropske unije. Obaveza nije sprovedena. Skupština je u junu 2024. godine usvojila novi Zakon o sprečavanju korupcije, ali prema mišljenju jednog nezavisnog eksperta iz nevladinog sektora, zakon sadrži nedovoljno adekvatne odredbe o zaštiti zviždača.²⁹ Hitno mišljenje Venecijanske komisije o ovom zakonu ukazalo je da ograničavanje prijavljivanja nepravilnosti na „prijetnje javnom interesu koje ukazuju na postojanje korupcije“ može da obeshrabri građane od prijavljivanja kršenja zakona koja ne sadrže element korupcije, i može dovesti do nerazumijevanja od strane institucija koje su dužne da reaguju na takve prijave i/ili da pruže zaštitu zviždačima.³⁰ Venecijanska komisija preporučila je Crnoj Gori da izradi poseban Zakon o zviždačima.

Obaveza 13: Unaprijediti kvalitet primjene standarda etike i integriteta u državnoj upravi

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Etika i integritet u javnoj upravi (Obaveze 13 i 18 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Značajna • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
Ova obaveza imala je za cilj da unaprijedi svijest državnih službenika o etičkim standardima i integritetu kroz sprovođenje obuka i objavljivanje godišnjih izvještaja o sprovođenju planova integriteta od strane državnih institucija. Sprovođenje ove obaveze bilo je značajno. Agencija za sprečavanje korupcije organizovala je dvije obuke u 2023. i 2024. godini za državne službenike na temu etike i integriteta, i podstakla institucije da, pored zakonske obaveze objavljivanja planova integriteta, objavljuju i godišnje izvještaje o njihovom sprovođenju.³¹ Prema izvještaju o samoprocjeni, objavljivanje planova integriteta predstavlja ustaljenu praksu kod više od polovine institucija.³² Međutim, ostaje nejasno u kojoj mjeri institucije trenutno objavljuju godišnje izvještaje o sprovođenju svojih planova. Zbog toga postoji malo dokaza da je ova obaveza ostvarila rezultate vrijedne pažnje.	

Obaveza 14: Unaprijediti transparentnost podataka o izvršenju budžeta jedinica lokalne samouprave

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Budžetska transparentnost (Obaveze 10 i 14 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nije započeta • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
Ova obaveza imala je za cilj unapređenje budžetske transparentnosti na lokalnom nivou. Bila je planirana izrada smjernica i obuka o objavljivanju podataka o lokalnim budžetima u otvorenom formatu i kroz jednostavne vizuelne prikaze (budžeti za građane), kao i organizacija nagrada za inovacije u oblasti fiskalne transparentnosti u jedinicama lokalne samouprave (JLS). Realizacija nije započeta. Vlada je ocijenila da izrada smjernica za objavljivanje podataka o raspodjeli lokalnog budžeta nije neophodna, s obzirom na to da je Zakonom o finansiranju lokalne samouprave već propisana vrsta i učestalost budžetskih informacija koje JLS moraju objavljivati. S obzirom na to da su smjernice ocijenjene kao nepotrebne, ni obuke ni nagrade nijesu realizovane.³³	

Obaveza 15: Unaprijediti transparentnost rada lokalnih parlamenata

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
Ova obaveza imala je za cilj unapređenje transparentnosti sjednica skupština jedinica lokalne samouprave (JLS). Obuhvatala je analizu postojećeg stanja transparentnosti skupština, izradu smjernica za unapređenje transparentnosti i procjenu tehničkih i finansijskih resursa potrebnih za emitovanje sjednica skupština JLS. Prema izvještaju o samoprocjeni, obaveza nije realizovana u planiranom obimu, ali je izrađen sličan priručnik uz podršku OECD-a i SIGMA programa EU za unapređenje upravljanja i menadžmenta, koji sadrži smjernice za transparentnost na lokalnom nivou.³⁴	

Obaveza 16: Promovisati otvorene podatke na lokalnom nivou	
• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Otvoreni podaci (Obaveze 5 i 16 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nije započeta • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
Ova obaveza imala je za cilj unapređenje objavljivanja i ponovne upotrebe otvorenih podataka od strane jedinica lokalne samouprave (JLS). Predviđene su bile radionice za zaposlene u JLS na temu objavljivanja otvorenih podataka, kao i organizacija „karavana otvorenih podataka“ u saradnji sa civilnim sektorom u tri regije. Portal otvorenih podataka Crne Gore bio je van funkcije nakon sajber napada na vladine veb sajtove u avgustu 2022. godine. Zbog toga su sve aktivnosti u okviru ove obaveze bile odložene.³⁵ Sa pokretanjem novog portala u decembru 2024. godine, očekuje se nastavak realizacije ovih aktivnosti.³⁶	

Obaveza 17: Unaprijediti digitalnu pristupačnost veb stranica opština	
• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Digitalna pristupačnost (Obaveze 9 i 17 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nije započeta • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje
Ova obaveza imala je za cilj unapređenje pristupačnosti veb sajtova jedinica lokalne samouprave (JLS) za osobe sa invaliditetom. Bila je predviđena izrada preporuka za veb sajtove JLS o pristupačnosti i promovisanje dobrih praksa digitalne pristupačnosti. Međutim, MJU je već ranije, u saradnji sa Savezom slijepih Crne Gore, izradilo preporuke u 2017.³⁷ i	

2019. godini³⁸, prije početka sprovođenja akcionog plana. Tokom perioda sprovođenja akcionog plana nijesu izrađene dodatne smjernice niti su sprovedene promotivne aktivnosti.³⁹

Obaveza 18: Unaprijediti svijest lokalnih funkcionera o standardima etike i integriteta

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Ova obaveza je grupisana u klaster kao: Etika i integritet u javnoj upravi (Obaveze 13 i 18 iz akcionog plana) • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Ograničena • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

Ova obaveza imala je za cilj obuku zaposlenih u jedinicama lokalne samouprave (JLS) o etici i integritetu, kao i formiranje savjeta za praćenje sprovođenja planova integriteta u svakoj JLS. Zajednica opština organizovala je jednu od planirane tri obuke o integritetu.⁴⁰ Nema dokaza da su JLS formirale savjete za praćenje svojih planova integriteta.

Obaveza 19: Ojačati ulogu mjesnih zajednica u uključivanju građana u donošenje odluka na lokalnom nivou

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Značajna • Rani rezultati: Umjereni rezultati

Ova obaveza imala je za cilj unapređenje učešća građana u donošenju odluka na lokalnom nivou. Obuhvatala je analizu dosadašnjeg uključivanja građana u lokalne procese odlučivanja, izradu smjernica za jačanje građanskog učešća i uvođenje nagrada za inovativne i djelotvorne participativne prakse. Obaveza je u velikoj mjeri realizovana. Zajednica opština je izradila Smjernice za unapređenje učešća građana i mjesnih zajednica u odlučivanju u lokalnim samoupravama.⁴¹ Uz podršku NDI Crna Gora, Zajednica opština organizovala je i obuke za stanovnike opština o učešću u odlučivanju na lokalnom nivou.⁴²

Obaveza 20: Unaprijediti e-usluge na lokalnom nivou

• Provjerljivo: Da • Da li ima prizmu otvorene uprave? Da • Potencijal za rezultate: Skroman	• Realizacija: Nema dostupnih dokaza • Rani rezultati: Bez rezultata vrijednih pažnje

Ova obaveza imala je za cilj unapređenje elektronskih usluga na lokalnom nivou. Podrazumijevala je analizu postojećih e-usluga u opštinama i ispitivanje potreba građana za novim elektronskim uslugama. Takođe je obuhvatala izradu platforme za e-usluge i uvođenje

pet novih e-usluga na lokalnom nivou. Izveštaj o samoprocjeni ne sadrži dokaze o stepenu realizacije ove obaveze.⁴³

¹ Uredničke napomene:

1. Za obaveze koje su grupisane u klastere, procjena potencijala za rezultate i ranih rezultata vrši se na nivou klastera, a ne na nivou pojedinačne obaveze.
2. Skraćeni nazivi obaveza mogu biti redaktovani radi jasnoće i sažetosti. Za puni tekst obaveza, vidi Akcioni plan Crne Gore za period 2023–2024, https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2022/12/Montenegro_Action-Plan_2022-2024_December_EN.pdf
3. Za više informacija o procjeni koncepta obaveza, vidi Pregled Akcionog plana Crne Gore, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>
- ² Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022–2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>
- ³ Ministarstvo javne uprave i UNDP, Zadovoljstvo građana postojećim elektronskim uslugama i identifikacija potreba za novim e-uslugama, maj 2024. godine, <https://www.undp.org/montenegro/publications/satisfaction-survey-existing-e-services-and-identification-needs-new-ones-citizens-and-business-community-2024>
- ⁴ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ⁵ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ⁶ Savjet za konkurentnost, Izveštaj o uključenosti privatnog sektora u proces izrade zakona, maj 2023, <https://scc.directory/web/publikacije/Uključenost%20privatnog%20sektora%20u%20proces%20donošenja%20zakona/2023/Izveštaj%20o%20uključenosti%20privatnog%20sektora%20u%20proces%20izrade%20zakona%20za%20I%20II%20kvartal%202023.pdf>
- ⁷ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ⁸ Skupština Crne Gore, portal e-Peticije, <https://epeticije.skupstina.me/>
- ⁹ Skupština Crne Gore, e-Peticije, <https://www.skupstina.me/en/citizens/e-petitions>
- ¹⁰ CEDEM – Centar za demokratiju i ljudska prava, video o e-peticijama, https://www.youtube.com/watch?v=o9td9ioN9O8&ab_channel=CEDEM-Centarzademokratijuijljudskaprava
- ¹¹ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ¹² Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ¹³ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ¹⁴ Ministarstvo javne uprave, Podrška otvorenoj i transparentnoj upravi, decembar 2023, <https://www.gov.me/clanak/podrska-otvorenoj-i-transparentnoj-upravi>
- ¹⁵ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ¹⁶ Bojana Vujović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 17. februar 2025.
- ¹⁷ Marko Sošić (Institut Alternativa Podgorica), intervju za MNI, 21. januar 2025. godine.
- ¹⁸ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022–2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>
- ¹⁹ Bojana Vujović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 17. februar 2025.
- ²⁰ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ²¹ Bojana Vujović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 17. februar 2025.
- ²² Skupština Crne Gore, Pristupačnost, <https://www.skupstina.me/en/citizens/accessibility#:~:text=By%20accessing%20the%20website%20of,readability%20and%20meet%20WCAG%20text>
- ²³ Ministarstvo javne uprave, Izveštaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.
- ²⁴ Evropska komisija, Pristupačnost veb sadržaja, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/web-accessibility>
- ²⁵ Partnerstvo za otvorenu upravu, Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022–2024. godine od strane MNI, 13. jul 2023,

<https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-review-2022-2024/>

²⁶ Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

²⁷ Privredna komora Crne Gore – Izvještaj o radu 2023, <https://komora.me/wp-content/uploads/2024/03/gi-2023-prikaz.pdf>

²⁸ Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

²⁹ Slavica Biljarska (NDI - Crna Gora), intervju za MNI, 18. februar 2025. godine.

³⁰ Evropska komisija za demokratiju putem prava (Venecijanska komisija), Hitro mišljenje za Crnu Goru o Nacrtu zakona o sprečavanju korupcije, objavljeno 21. maja 2024. godine,

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2024\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2024)011-e)

³¹ Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

³² Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

³³ Ivana Nedović (Zajednica opština), intervju za MNI, 5. mart 2025.

³⁴ Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

³⁵ Lidija Ljumović (kontakt osoba za POU, Direktorat za inovacije, otvorenost javne uprave i saradnju sa NVO, Ministarstvo javne uprave), intervju za MNI, 20. januar 2025.

³⁶ Bojana Vujović (Ministarstvo javne uprave), intervju za MNI, 27. januar 2025.

³⁷ Ministarstvo javne uprave, Smjernice za kreiranje elektronskih dokumenata u skladu sa standardima e-pristupačnosti, 2017,

<https://wapi.gov.me/download-preview/c7f2f981-27e9-4822-a46b-b3c616288c8a?version=1.0>

³⁸ Ministarstvo javne uprave, Smjernice za standardizaciju internet sajtova jedinica lokalne samouprave, 2019,

<https://wapi.gov.me/download-preview/5b5bdba4-04e2-4766-a6c9-077308d93df3?version=1.0>

³⁹ Ivana Nedović (Zajednica opština), intervju za MNI, 5. mart 2025.

⁴⁰ Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.

⁴¹ NDI Montenegro, Zajednica opština, Smjernice za unapređenje učešća građana i mjesnih zajednica u odlučivanju u lokalnim samoupravama, jul 2024, <https://mzvrazegrmci.me/smjernice-za-unapredjenje-ucesca-gradjana-i-mjesnih-zajednica-u-odlucivanju-u-lokalnim-samoupravama/>

⁴² Ivana Nedović (Zajednica opština), intervju za MNI, 5. mart 2025. godine; Slavica Biljarska (NDI - Montenegro), intervju za MNI, 18. februar 2025.

⁴³ Ministarstvo javne uprave, Izvještaj o realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnim akcionim planom za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za 2023/2024. godinu, decembar 2024.